

Тема 1

Основи діяльності страхових компаній та нормативно-правові вимоги до корпоративного управління та управління ризиками

1.1 Страхові організації як суб'єкти господарювання

Страховання – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1].

Згідно з Законом України «Про страхування» на сучасному етапі в Україні наявні 2 форми страхування: добровільна та обов'язкова. Обов'язкова форма включає в себе 47 видів страхування, а порядок і правила його проведення, форми типового договору, розміри страхових сум та максимальні розміри страхових тарифів, методику актуарних розрахунків визначає Кабінет Міністрів України [1].

Стаття 353 «Суб'єкти страхової діяльності у сфері господарювання» Господарського Кодексу України визначає [2]:

– суб'єкти господарювання – страховики здійснюють страхову діяльність за умови одержання ліцензії на право проведення певного виду страхування. страховик має право займатися лише тими видами страхування, які визначені в ліцензії;

– предметом безпосередньої діяльності страховика може бути лише страхування, перестраховання та фінансова діяльність, пов'язана з формуванням, розміщенням страхових резервів та управлінням ними. Допускається здійснення вказаних видів діяльності у вигляді надання послуг для інших страховиків за договорами про спільну діяльність;

– страхувальниками у цьому кодексі визначаються учасники господарських відносин, які уклали договори страхування із страховиками або є страхувальниками відповідно до закону.

Страховиками є суб'єкти господарювання, які одержали ліцензію від Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг) на здійснення страхової діяльності. Зі змісту ст. 2 Закону України «Про страхування», що містить поняття страховика, випливає, що до них можна віднести таких суб'єктів господарювання, які володіють наступними характерними ознаками.

По-перше, наявність у даних суб'єктів статусу юридичної особи.

По-друге, така юридична особа створюється в організаційно-правовій формі:

– акціонерного товариства: акціонерним визнається товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій. До акціонерних товариств належать: відкрите акціонерне товариство, акції якого можуть розповсюджуватися шляхом відкритої підписки та купівлі-продажу на біржах; закрите акціонерне товариство, акції якого розподіляються між засновниками і не можуть розповсюджуватися шляхом підписки, купуватися та продаватися на біржі [3, ст. 24];

– повного товариства: повним визнається таке товариство, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном. Особа може бути учасником тільки одного повного товариства [3, ст. 66];

– командитного товариства: командитним товариством визнається товариство, в якому разом з одним або більше учасниками, які здійснюють від імені товариства підприємницьку діяльність і несуть відповідальність за зобов'язаннями товариства всім своїм майном, є один або більше учасників,

відповідальність яких обмежується вкладом у майні товариства (вкладників), та які не беруть участі в діяльності товариства [3, ст. 75];

– товариства з додатковою відповідальністю: товариством з додатковою відповідальністю визнається товариство, статутний (складений) капітал якого поділений на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного (складеного) капіталу, а при недостатності цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника [3, ст. 65].

В окремих випадках, встановлених законодавством України, страховиками визнаються державні організації, які створені та діють відповідно до Закону України «Про страхування». Цей перелік організаційно-правових форм, в яких може здійснюватись підприємницька страхова діяльність, є вичерпним.

Громадяни та юридичні особи з метою страхового захисту своїх майнових інтересів можуть створювати товариства взаємного страхування в порядку і на умовах, визначених законодавством України [1, ст. 14].

Товариства взаємного страхування мають ряд додаткових переваг [4, с. 56]:

- продаж страхових послуг здійснюється виключно членам товариства;
- члени товариства є одночасно застрахованими і формують фінансові резерви, здатні вирівнювати збитки членів в часі та просторі;
- члени товариства сплачують внески і покривають поточні витрати, фактично преймаючи на себе ризик підприємницької діяльності [5, с. 63–65];
- члени товариства спільно здійснюють управління, визначають стратегію і тактику діяльності товариства взаємного страхування, використовуючи загальні збори членів товариства, здійснюють контроль над органами управління товариства взаємного страхування.

Особливою рисою страховика є те, що у на відміну від загального положення Цивільного кодексу, який допускає створення товариства навіть

однією особою, ст. 2 Закону України «Про страхування» передбачає, що учасників страховика повинно бути не менше трьох. Така вимог встановлена з метою надання страхувальнику гарантій виконання страховиком своїх зобов'язань відповідно до умов договору. Учасниками страховика в даному випадку є фізичні та юридичні особи відповідно до Закону України «Про господарські товариства».

Наступною ознакою страховика є специфічні вимоги до його статутного капіталу, які стосуються:

- розміру статутного капіталу;
- джерел формування статутного капіталу.

Підприємства, установи та організації не можуть стати страховиками шляхом внесення змін до установчих документів за умови, що вони попередньо займалися іншим видом діяльності, навіть у разі виконання вимог законодавства.

Перелічені вище ознаки страховика мають практичне значення, оскільки згідно з ст. 2 Закону України «Про страхування» юридичні особи, що не дотримали згаданих умов, не можуть займатися страховою діяльністю [2].

Створення страхової компанії відбувається поетапно і може налічувати декілька етапів в залежності від обраної форми організації (рис. 1.1).

Перший етап – реєстрація страхової компанії як суб'єкта господарювання. Страхова компанія реєструється як суб'єкт господарської діяльності згідно з вимогами законодавства України. Державна реєстрація страхової компанії здійснюється в адміністраціях за місцем розташування.

Страхова компанія повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму та назву.

На підставі результатів реєстрації страхова компанія отримує свідоцтво про державну реєстрацію – документ встановленого зразка, який засвідчує факт внесення до Єдиного державного реєстру запису про державну реєстрацію компанії.

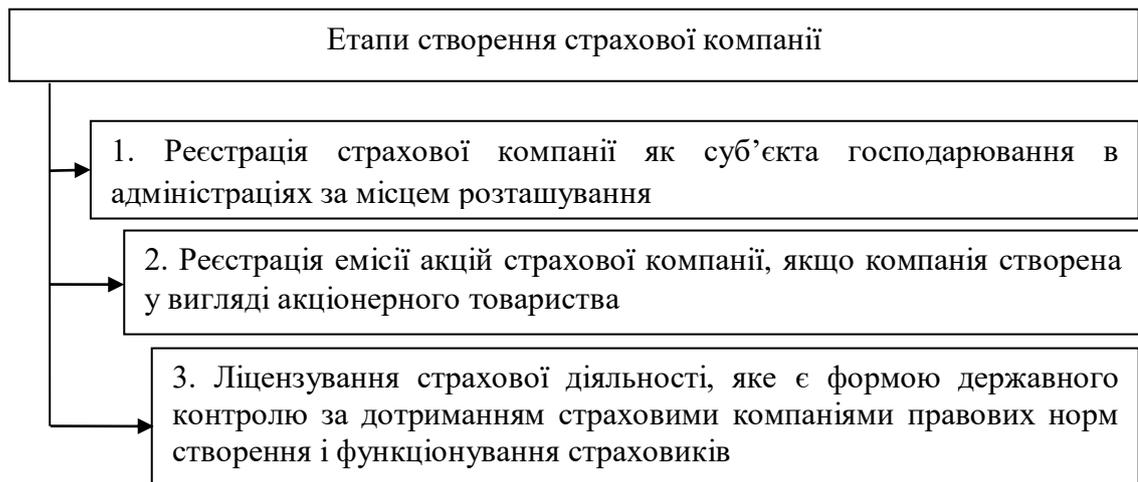

Рисунок 1.1 – Основні етапи створення страхової компанії [6, с. 23]

На цьому етапі страхова компанія може функціонувати як суб'єкт господарювання, але не має права займатися страхуванням. На практиці це означає, що страхова компанія може займатися іншими видами господарської діяльності, які не потребують ліцензування: надавати консультації, інвестувати кошти, які надійшли на формування статутного капіталу, в цінні папери або перерахувати їх на банківський депозит. Ці операції нададуть можливість отримувати дохід до початку страхової діяльності.

Другий етап – реєстрація емісії акцій страхової компанії (якщо компанія створена у вигляді акціонерного товариства) згідно з вимогами законодавства України. Після реєстрації емісії акцій приватному та публічному акціонерному товариствам видається свідоцтво про реєстрацію емісії акцій.

Третій етап – ліцензування страхової діяльності страхової компанії. Важливим елементом управління страхуванням в усіх країнах є ліцензування цієї діяльності. Ліцензування є формою державного контролю за дотриманням страховими компаніями правових норм створення і функціонування страховиків. При цьому ліцензування охоплює не всю діяльність страховика, а лише ту, що пов'язана з прийняттям ризиків на страхування, формуванням страхових фондів (резервів), необхідних для забезпечення страхових виплат.

Страховики, які отримали ліцензію на страхування життя, не мають права займатися іншими видами страхування. Ліцензії видаються на такий строк:

- на проведення страхування життя – безстрокові;
- на проведення видів страхування інших, ніж страхування життя, – три роки.

При повторній видачі ліцензії на даний вид страхування, якщо до страховика протягом попереднього терміну користування ліцензією не застосовувались заходи впливу, – 5 років. Якщо до страховика були застосовані заходи впливу, повторно ліцензія може бути видана строком на 3 роки.

Органи управління страховою компанією визначаються залежно від того, на яких засадах створено організацію. На українському страховому ринку переважна більшість страхових компаній має статус акціонерного товариства (рис. 1.2).

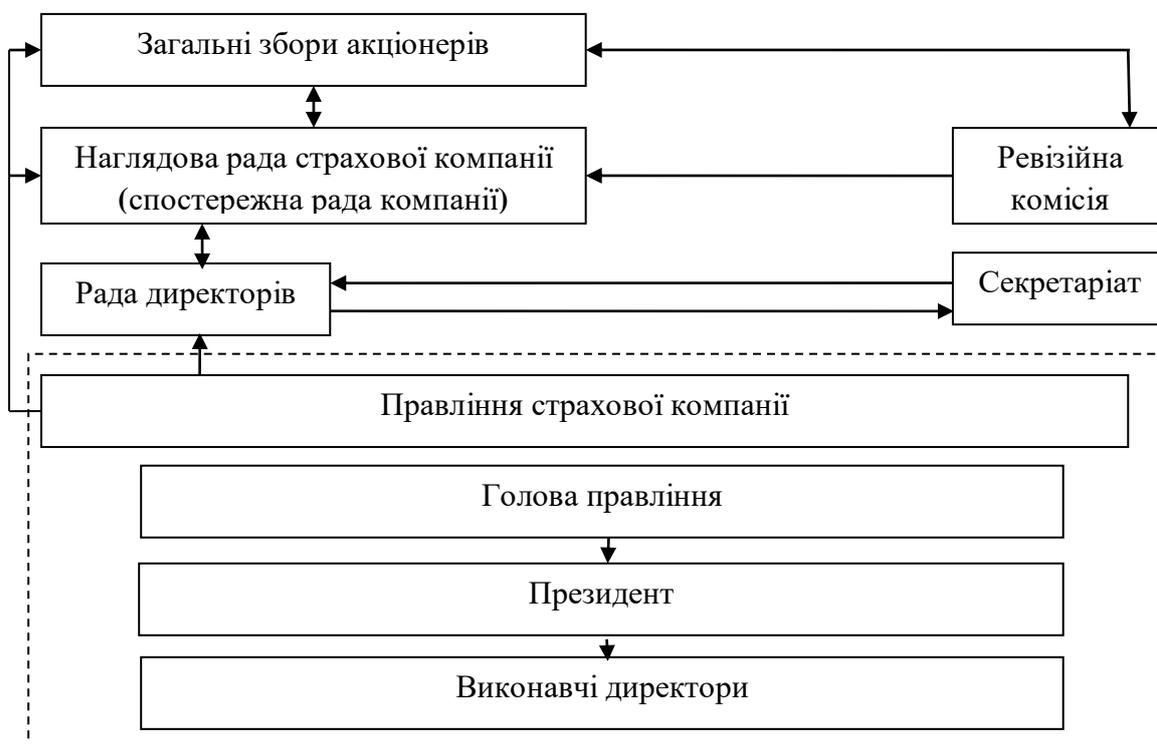

Рисунок 1.2 – Структура органів управління страховою компанією [6, с. 48]

Згідно із Законом України «Про господарські товариства», найвищим органом управління акціонерним товариством є *загальні збори акціонерів* [3]. До компетенції загальних зборів акціонерів належать: затвердження статуту компанії і всіх змін до нього, включаючи розмір статутного фонду; прийняття рішення щодо виду, кількості та вартості акцій, що підлягають продажу або викупу; затвердження річного звіту, зокрема розподіл прибутків і порядок покриття збитків компанії; обрання наглядової ради, ревізійної комісії, голови та членів правління товариства; прийняття в разі потреби рішення про зміну статусу акціонерного товариства (із закритого на відкрите або навпаки); прийняття рішення про ліквідацію товариства.

Наглядова рада обирається з числа акціонерів у кількості від трьох до дев'яти осіб. Цей орган контролює стан справ у компанії в період між загальними зборами акціонерів. За наявності певних повноважень, наданих загальними зборами акціонерів, наглядова рада може приймати рішення про призначення і відкликання голови та членів правління, затверджувати річний звіт, вирішувати ряд інших важливих питань, що не є виключною прерогативою загальних зборів.

У деяких компаніях за прикладом західноєвропейських страховиків створюється *Рада директорів*. До її складу входять керівники, обрані загальними зборами акціонерів, що мають повноваження, визначені статутом. До складу Ради залучаються також директори з числа керівників компанії, окремих інфраструктур останньої, і зовнішні директори – здебільшого радники або провідні акціонери (директори без портфеля). Вони часто мають незалежний і добре аргументований погляд з питань, що розглядаються Радою директорів. Завдяки цьому рішення зазначеного органу стають більш обґрунтованими та позитивно впливають на роботу компанії [3].

Правління страхової компанії є виконавчим органом, який управляє компанією згідно з повноваженнями, визначеними статутом компанії і положенням про Правління.

Голова правління може виконувати водночас функції і голови Ради директорів. Дозволяється також поєднувати в одній особі посади голови правління і головного менеджера. Якщо такого поєднання немає, то функції голови правління здебільшого обмежуються організацією міжнародних контактів і координацією взаємодії компанії з органами влади тощо [3].

Президент – це посада, яка за ієрархією йде після голови правління. Важлива особливість: якщо президент є одночасно і головним менеджером, то за рангом він може бути вищим за голову правління. Залежно від того, на кого покладені функції управління оперативною діяльністю компанії – голову правління чи президента, – призначаються їх заступники або віце-президенти. Кількість і розподіл обов'язків заступників визначаються потребами кожної компанії.

Спостережна рада здійснює нагляд за діяльністю правління страхової компанії, порядок якого визначається Статутом. Спостережна рада як орган управління товариством не є обов'язковою. Чинна редакція Закону України «Про господарські товариства» передбачає обов'язкове створення Спостережної ради лише у випадках, коли кількість акціонерів становить понад 50 осіб [3].

Виконавчі директори – керівники основних підрозділів компанії, які очолюють відповідні департаменти (управління, дирекції) та входять до складу правління.

При керівних органах компанії є *секретаріат*, на який покладаються важливі функції з контролю за виконанням рішень. Секретар ради веде облік акціонерів, а також книгу протоколів засідань цього органу. При секретаріаті є група працівників, які встановлюють зв'язки з громадськістю, інформуючи її про діяльність компанії.

Ревізійна комісія – контрольний орган страховика, який відстежує виконання статуту, рішень загальних зборів акціонерів, додержання чинного законодавства. Останніми роками ревізійні комісії контактують з аудиторамі, що дає змогу підвищувати професійний рівень перевірок і висновків.

1.2 Сутність фінансів страхової організації

Страховання в Україні є специфічним видом підприємницької діяльності, поява якого пов'язана з відміною державної монополії у сфері страхування [7, 8].

Специфічність страхових компаній, як суб'єктів господарювання, криється у тому, що вони забезпечують мобілізацію коштів страхувальників і створюють відповідні фінансові ресурси з метою надання страхового захисту страхувальникам. Страхованню, як виду підприємницької діяльності, притаманний підвищений ризик враховуючи двоїстий характер її діяльності: страхові компанії самі функціонують в ризиковому середовищі та приймають на себе додатково ризики інших суб'єктів господарювання. Це, в свою чергу, позначається на характері фінансових відносин у цій сфері і вимагає регулювання законодавчими і нормативними актами.

Питання сутності фінансів страхової організації представляє інтерес, тому що без всебічного розуміння глибинної характеристики цієї категорії не можливо з'ясувати специфічний механізм їх функціонування. Більшість науковців погоджуються з тим, що сутність фінансів страхових організацій потрібно розглядати як складову децентралізованих фінансів, а саме фінансів суб'єктів господарювання, через призму специфіки страхової діяльності [9, 10, 11].

В таблиці 1.1 наведено визначення сутності фінансів страхових організацій сучасними науковцями.

Особливості функціонування страхових компаній полягають в наступному:

– на відміну від сфери виробництва, де товаровиробник спочатку здійснює витрати на випуск продукції, а потім уже компенсує їх за рахунок виручки від реалізації, страховик спочатку акумулює кошти, що надходять від страхувальника, створюючи необхідний страховий фонд, а лише після цього

несе витрати, пов'язані з компенсацією збитків за укладеними страховими угодами;

- страхові організації відносяться до підприємств галузей сфери нематеріального виробництва, тому в процесі кругообігу капіталу відсутня стадія виробництва і капітал на протязі всього обороту має лише грошову форму;

- формування інтересу в учасників страхових відносин, обумовлених наявністю ризику;

- страховим відносинам притаманний розклад та вирівнювання збитків в часі і просторі, поверненість акумульованих у страховий фонд страхових премій через систему виплат за тарифний період;

- наявність обов'язкового державного нагляду;

- страхування передбачає еквівалентність відносин страхувальника і страховика і в той же час прибутковість страхової діяльності [8, 9, 10].

Страхування є важливою галуззю економіки, яка надає населенню та суб'єктам господарювання страховий захист, а також формує значні за обсягом інвестиційні ресурси для розвитку економіки [13, с. 679].

Існування страхування як виду бізнесу дозволяє задовольнити різноманітні потреби суспільства. Страхова компанія створюється у формі товариства, сферою діяльності якого є відшкодувальне утримання відповідальності за ризиками економічних суб'єктів з метою їх мінімізації та організації взаємодопомоги, спрямованої на покращення загальноекономічного добробуту шляхом усунення різних соціальних негараздів, захисту від наслідків нещасних випадків та різного роду катастроф [11, с. 32].

Все це зумовлює інтерес до з'ясування економічної сутності категорії «фінанси страхової організації», їх функцій та принципів.

На рис. 1.3 представлена теоретико-сутнісна характеристика категорії «фінанси страхових організацій».

Будь-яка економічна категорія проявляє свою сутність та суспільне призначення через притаманні їй функції.

Визначення сутності категорії «фінанси страхових організацій» в наукових публікаціях

Автор	Визначення сутності категорії
О. О. Гаманкова	фінанси страхових організацій – економічні відносини у грошовій формі, які опосередковують кругообіг грошових коштів страховиків з метою забезпечення статутної діяльності і пов'язані з рухом грошових потоків, капіталу, розподілом та використанням доходів і грошових фондів страхових організацій
Н. Г. Нагайчук	фінанси страхової компанії – це економічні відносини пов'язані з рухом грошових коштів, формуванням, розподілом і використанням доходів і фондів страховика для забезпечення страхового захисту страхувальників, прибутку засновників та достатнього фінансового забезпечення власного функціонування (господарської діяльності страхової компанії)
Т. А. Говорушко, В. М. Стецюк, О. Ю. Толстенко	фінанси страхових організацій – це регульовані державою економічні відносини у грошовій формі, які виникають в процесі формування, розподілу і використання фінансових ресурсів страховика для забезпечення його статутної діяльності, власного розвитку та інтересів засновників
О. С. Світлична, Н. М. Сташкевич	фінанси страхових організацій – сукупність економічних відносин, регульованих державою, пов'язаних з формуванням і використанням грошових коштів страховика в процесі його господарської діяльності
Н. А. Лаврук, Л. В. Русул	фінанси страхових організацій – специфічні економічні відносини з приводу забезпечення мобілізації коштів страхувальників і створення відповідних фінансових ресурсів (зокрема, страхових резервів) з метою надання страхувальнику страхового захисту

Складено авторами на основі [8, 9, 11, 12, 13]

Деякі науковці [9, 10, 12] ототожнюють функції фінансів страхових організацій з функціями фінансів підприємств, оскільки фінанси страхових компаній є сегментом фінансів підприємств. Але є автори, які розширюють перелік функцій фінансів страхових організацій з урахування специфічності функціонування страхових компаній.

Так, наприклад, Нагайчук Н. Г. наголошує на тому, що оскільки страхові організації на фінансовому ринку виконують роль фінансових посередників інвестиційного типу, мобілізуючи страхові премії страхувальників, вони, таким чином, забезпечують переміщення і перерозподіл вартості в масштабі як національної, так і світової економіки, що дає підстави говорити про мобілізаційну та розподільну функцію фінансів страхових компаній [11].

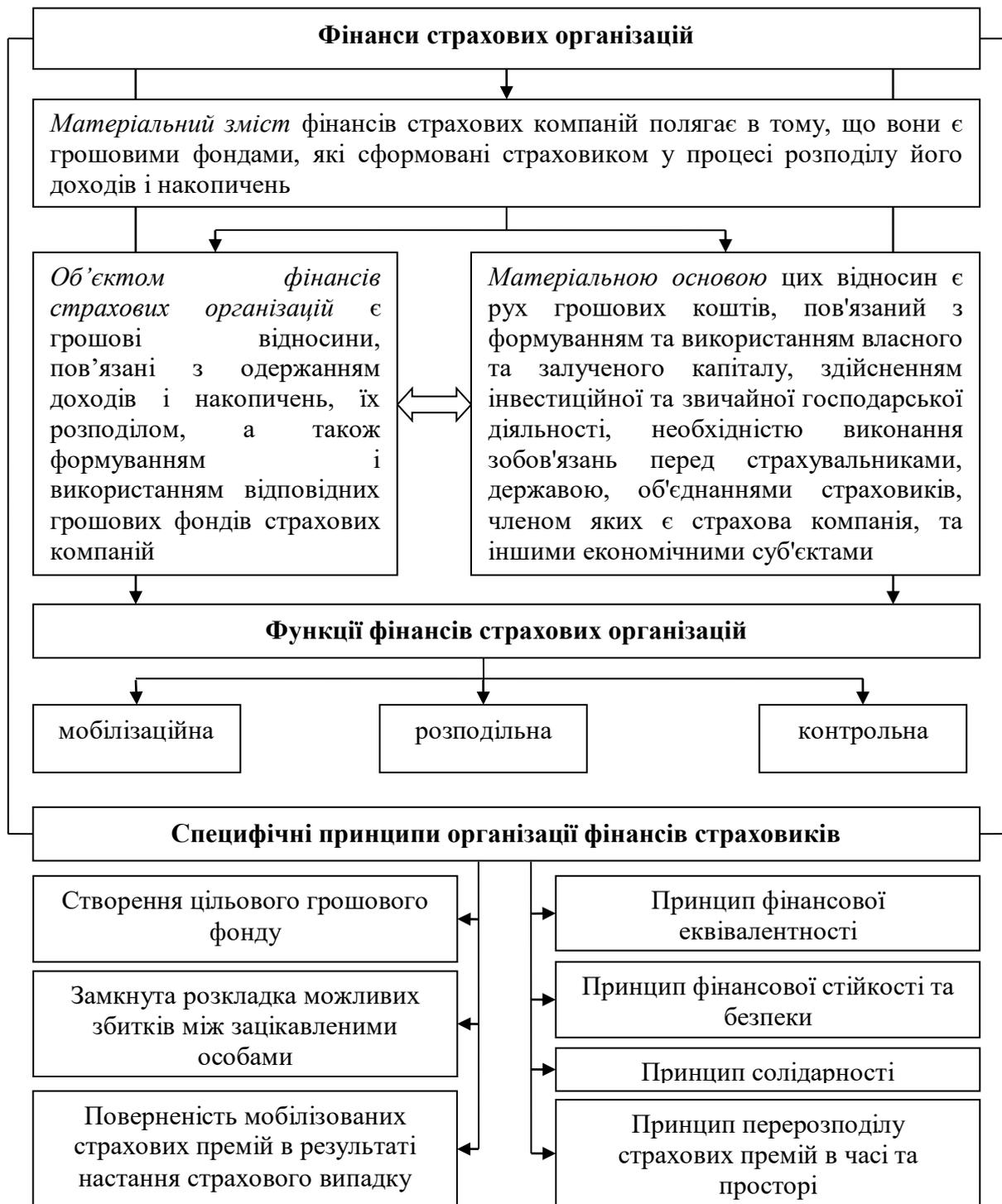

Рисунок 1.3 – Теоретико-сутнісна характеристика категорії «фінанси страхових організацій»

Розроблено авторами на основі [8, 9, 11, 12].

У ринкових умовах господарювання страхові компанії через реалізацію механізму страхування мобілізують значний страховий капітал, який виступає

важливим джерелом інвестицій у країні та надає можливості компаніям одержати додаткові прибутки.

Реалізуючи страхові послуги, страхова компанія мобілізує кошти юридичних і фізичних осіб та створює страховий фонд, кошти якого використовуються для тимчасового інвестування шляхом їх розміщення у дохідні активи відповідно до вимог чинного законодавства країни [11].

Таким чином, спочатку відбувається мобілізація та формування страхових фондів, потім стадія розміщення коштів фонду з метою отримання інвестиційного доходу, а при настанні подій, визначених як страхові випадки, відбувається використання цих фондів. Тому, починаючи із стадії розміщення коштів страхового фонду, можемо говорити про розподільну функцію фінансів страхових організацій [8, 11].

Сутність розподільної функції фінансів страховика полягає у переважно перерозподільних відносинах. Страхуванню притаманні замкнені перерозподільні відносини між його учасниками, що зумовлено солідарною відповідальністю за ризик, тому об'єктами дії розподільної функції фінансів страховика виступають страховий фонд, а в окремих випадках і вільні резерви.

Поряд з розподільною, фінансам страхових компаній аналогічно, як і фінансам підприємств, притаманна і контрольна функція. Її сутність проявляється в контролі за:

- правильністю розрахунку розміру внеску кожного учасника страхування при формуванні страхового фонду;
- розміщенням коштів страхових резервів відповідно до вимог чинного законодавства;
- розподілом страхового фонду між страхувальниками у відповідності до величини збитків, завданих в результаті страхового випадку, та з урахуванням системи страхового забезпечення.

Фінанси будь-якого суб'єкта господарювання базуються на певних організаційних принципах. Організаційні принципи фінансів страхових організацій поділяються на дві групи:

– перша включає загальні принципи організації фінансів, притаманні будь-якому суб'єкту господарювання;

– друга група враховує специфічні принципи організації фінансів страховиків (див. рис. 1.3).

Отже, дослідження наукових публікацій дало змогу систематизувати основні сутнісні характеристики категорії «фінанси страхових організацій».

1.3 Фінансові ресурси страхової організації та особливості їх формування

Фінансові ресурси страхової організації – це сукупність тимчасово вільних коштів, що знаходяться в обігу страхової компанії та використовуються для здійснення страхової, інвестиційної, фінансової діяльності [14, с. 71; 15, с. 220].

Фінансові ресурси страхових компаній – це кошти, що перебувають в їх розпорядженні і спрямовуються на виконання страхових зобов'язань, створення резервів, інвестування, розвиток діяльності [16, с. 64].

Страхова організація володіє певними фінансовими ресурсами, інвестування яких є джерелом інвестиційного доходу. За рахунок фінансових ресурсів страховик виконує свої зобов'язання перед страхувальниками, може стабілізувати власний фінансовий стан, зменшити інфляційний тиск, пропонувати на страховому ринку менш прибуткові види страхових послуг [14, с. 71].

До основних джерел фінансових ресурсів страхових організацій відносяться:

– *при створенні страхової організації* – статутний капітал. На відміну від підприємств інших галузей економіки, які можуть формувати статутний капітал як в грошовій, матеріальній або нематеріальній формі [3], страхові компанії при створенні або збільшенні зареєстрованого статутного капіталу повинні сплатити його виключно в грошовій формі [1]. Дозволяється формування

статутного капіталу страхової компанії цінними паперами, що випускаються державою, але не більше 25 % загального розміру статутного капіталу [1];

– *в процесі функціонування страхової організації* – дохід від страхової та перестрахової діяльності (у вигляді страхових і перестрахових премій), доходи від інвестування страхових резервів, доходи від продажу цінних паперів та інших активів, інші види доходів та кошти, отримані в результаті реалізації права на суброгацію.

В процесі перерозподілу страхових та перестрахових премій формуються страхові резерви, які можуть виступати як стаття доходів або витрат в залежності від зміни обсягу зобов'язань страхової компанії або її потреби в додаткових ресурсах та займають значну питому вагу у структурі фінансових ресурсів.

Для забезпечення виконання страховиками зобов'язань щодо окремих видів обов'язкового страхування страховики можуть утворювати централізовані страхові резервні фонди.

Джерелами утворення централізованих страхових резервних фондів можуть бути відрахування від надходжень страхових платежів, внески власних коштів страховика, а також доходи від розміщення коштів централізованих страхових резервних фондів [1].

Джерела фінансових ресурсів страхової організації представлені на рис. 1.4.

Отже, можна зазначити, що капітал страхової компанії є сукупністю його фінансових ресурсів (власних, залучених і позичених), які перебувають у розпорядженні страховика, використовуються для забезпечення його діяльності та отримання прибутку.

Власний капітал страхової компанії відіграє важливу роль як на стадії створення страхової компанії, так і в процесі її функціонування.

Власні фінансові ресурси – це такі, які належать страховикові на правах власності і представлені статутним, додатковим, резервним капіталом та нерозподіленим прибутком.

На стадії створення страховика він складається, переважно, із статутного капіталу [17].

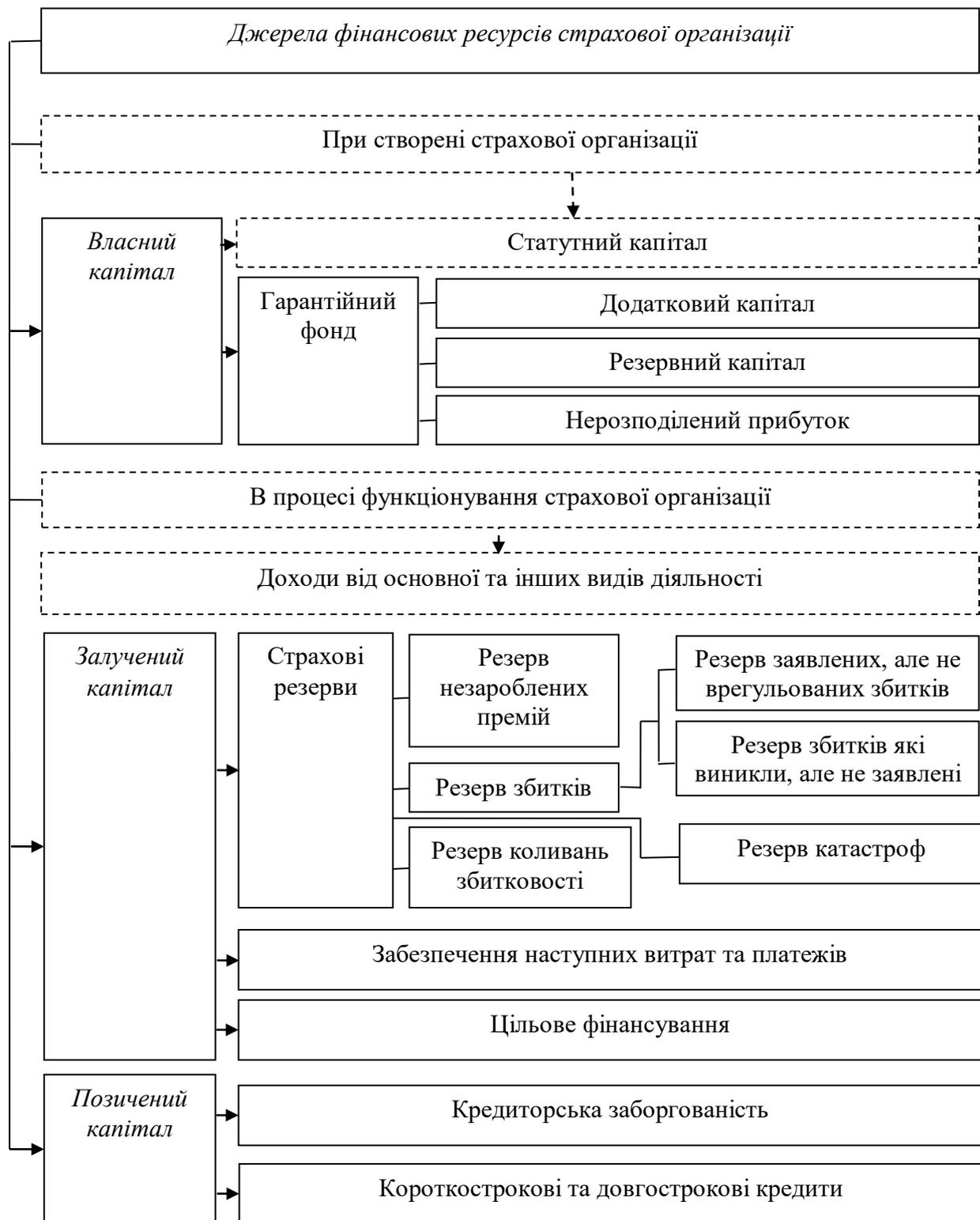

Рисунок 1.4 – Джерела фінансових ресурсів страхової організації

Розроблено авторами на основі [14, 15, 17, 18, 19]

Статутний капітал страховика формується у грошовій формі. Страховикам дозволяється лише 25 % статутного фонду формувати за рахунок державних цінних паперів. Забороняється використовувати для формування статутного фонду векселі, кошти страхових резервів, а також кошти, отримані в кредит, в позику та під заставу, й вносити до статутного фонду нематеріальні активи. У Законі України «Про страхування» встановлено мінімальні розміри статутних фондів за валютним обмінним курсом валюти України [1].

Гарантійний фонд не виступає відокремленим самостійним фондом і об'єднує ті власні кошти страховика, які не є статутним капіталом. До гарантійного фонду страхової компанії відноситься додатковий та резервний капітал, а також сума нерозподіленого прибутку. Додатковий капітал складається із додатково вкладеного капіталу (актуальний лише для страховиків, які створені у формі акціонерного товариства і являє собою емісійний механізм від розміщення акцій) та іншого додаткового капіталу (сума дооцінки необоротних активів; вартість активів, безкоштовно отриманих страховиком від інших юридичних та фізичних осіб та інші види додаткового капіталу) [16].

Резервний капітал страховика формується із чистого прибутку, а розмір відрахувань визначається вищим органом управління страховою компанією і не може бути меншим 5% від суми чистого прибутку. Згідно Закону України «Про господарські товариства» резервний капітал формується в розмірі, не меншому, ніж 25% від розміру статутного капіталу [3].

Нерозподілений прибуток є прибутком, реінвестованим у страхову компанію і виникає за результатами діяльності фінансового року страхової компанії. Він є джерелом формування власного капіталу. Утворюється як залишок прибутку страхової компанії після виконання своїх зобов'язань перед бюджетом, виплати дивідендів, відрахувань до резервного та іншого фондів.

Залучений капітал складається із залучених ресурсів, які тимчасово перебувають у розпорядженні страховика. Залучені ресурси включають в себе страхові резерви, забезпечення наступних витрат і платежів, цільове

фінансування. Страхові резерви є основним елементом залученого капіталу страховика.

Окрім видів страхових резервів, зазначених у законодавстві, страховики повинні формувати резерви з медичного страхування і з обов'язкових видів страхування.

Цільове фінансування не відіграє відчутної ролі для страхової компанії і до нього зачисляються кошти, отримані з бюджету та інших джерел.

Позиковий капітал – це фінансові ресурси, представлені довгостроковими і короткостроковими кредитами банків, кредиторською заборгованістю та доходами майбутніх періодів. Хоча основу страхової діяльності складає залучений капітал у вигляді страхових резервів, іноді страховики звертаються до банків за кредитами, що дає їм додаткові можливості для розширення обсягів діяльності, забезпечення більш ефективного використання власного капіталу і сприяє підвищенню ринкової вартості страхової компанії.

До складу кредиторської заборгованості належить: заборгованість з оплати праці; заборгованість перед соціальними фондами; заборгованість зі сплати премій за договорами страхування майна компанії; заборгованість зі сплати премій особистого страхування персоналу компанії; заборгованість за розрахунками з філіями (представництвами) та інші види внутрішньої кредиторської заборгованості. Доходи майбутніх періодів включають доходи, отримані протягом поточного або попередніх звітних періодів, які належать до наступних звітних періодів.

Отже, капітал забезпечує функціонування страховика і поділяється за джерелами формування на власний, залучений та позиковий. Специфіка страхової діяльності визначає склад та структуру капіталу страхової компанії.

Фінансові ресурси страхової компанії постійно знаходяться в русі і являють собою фінансові потоки. Страхові компанії, виступаючи в ролі фінансових посередників, забезпечують кругообіг фінансових ресурсів між економічними суб'єктами, які функціонують на ринку.

Зазначимо, що реалізація вказаних економічних відносин передбачає організацію руху грошових коштів. Науковці в своїх публікаціях розглядають рух грошових коштів страхової організації з різних позицій.

Так, науковець Козьменко О. В. зазначає, що страхова компанія, як і будь-який інший суб'єкт господарювання, формує грошові потоки від операційної (страхової), інвестиційної та фінансової діяльності (рис. 1.5).

Звісно, найбільші грошові потоки страхова компанія формує від здійснення операційної (страхової) діяльності. У процесі здійснення страхових операцій компанія акумулює грошові кошти у вигляді премій за договорами страхування, співстрахування та перестрахування.

Першочергова та ключова роль у формуванні грошових потоків страхової компанії належить тарифній політиці, в основу якої покладено визначення ціни страхової послуги та оцінка ймовірного збитку від настання страхової події.

Збираючи кошти юридичних та фізичних осіб за рахунок сплати страхових премій, страхова компанія має змогу на умовах безпеки вкладень, ліквідності та прибутковості інвестувати їх у різноманітні фінансові інструменти.

Інвестиційна діяльність дозволяє акумулювати додаткові надходження у вигляді доходів від розміщення власних та залучених коштів, а саме: відсотків на суми залишків на поточних рахунках у банку, відсотків від розміщення коштів на депозитних рахунках у банку, відсоткового доходу за борговими цінними паперами, відсотків за надання довгострокових інвестиційних кредитів, дивідендів за акціями, тантьєми, надходжень від реалізації основних засобів. При цьому вихідний грошовий потік від інвестиційної діяльності формується в результаті реалізації операцій з розміщення коштів на поточних та депозитних рахунках у банку, придбання об'єктів нерухомості, вкладення коштів в основні засоби та придбання інших фінансових інструментів.

Одним із шляхів фінансування діяльності страхових компаній є залучення кредитних ресурсів, а також випуск пайових або боргових цінних паперів.

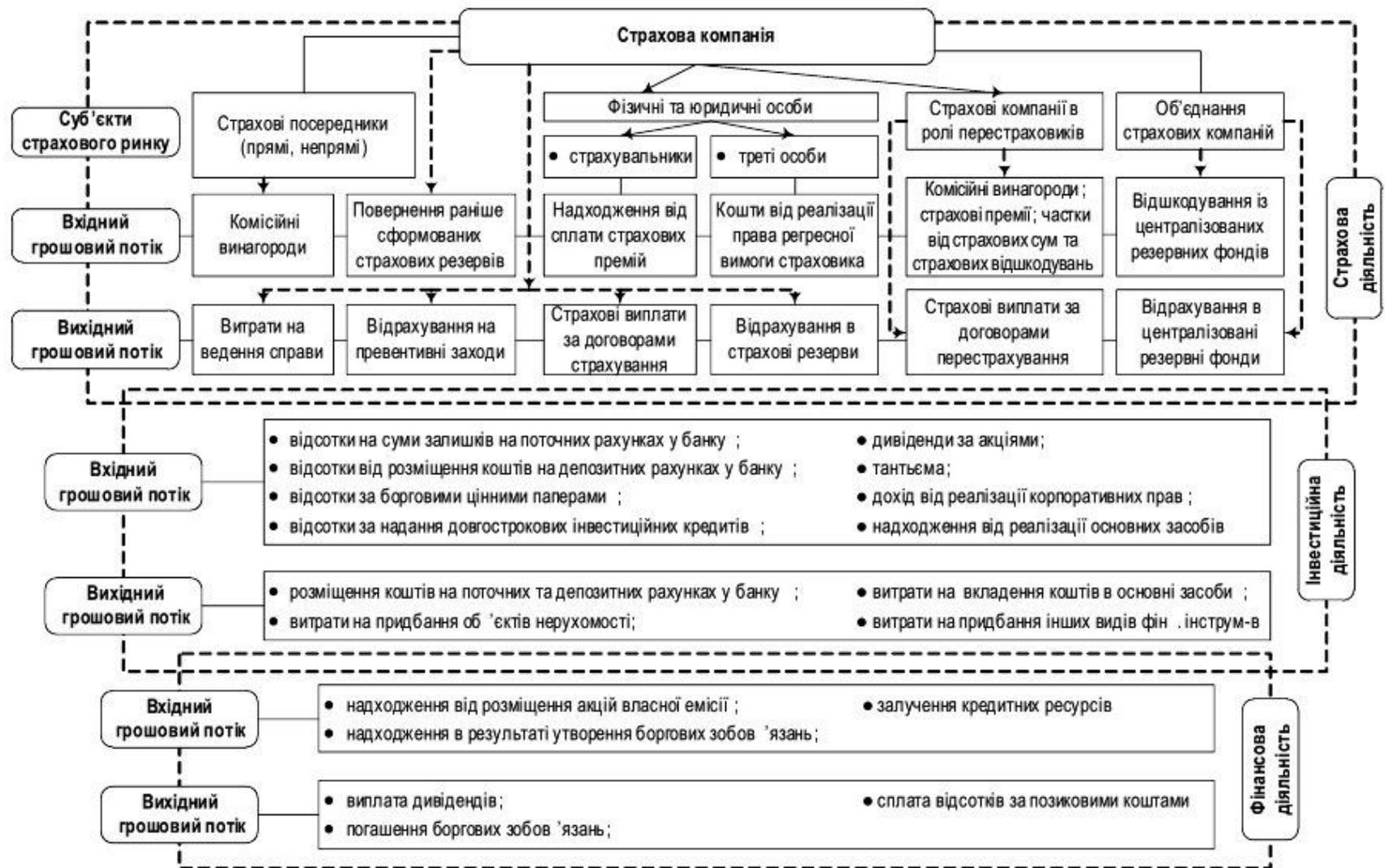

Рисунок 1.5 – Склад грошових потоків страхової компанії [20]

У більшості випадків страхові компанії використовують залучені кошти для розширення філій та агентської мережі компанії, удосконалення інформаційних систем програмного забезпечення, розроблення нових страхових продуктів, створення центрів клієнтської підтримки та інше.

Фінансові потоки в контексті руху фінансових ресурсів страхових компаній підрозділяються на:

- формування страхових резервів за рахунок страхових премій (внесків, платежів) та розподіл коштів цих резервів між страхувальниками у вигляді страхових виплат;
- рух коштів у вигляді перестраховальної премії від прямого страховика до перестраховика та від перестраховика до страховика – у формі фінансування частки збитку за страховими випадками, комісійної винагороди, тантьєми;
- формування власних фінансових ресурсів і їх поповнення за рахунок прибутку й інших надходжень та використання як джерела фінансування збитків;
- рух коштів, який пов'язаний із мобілізацією фінансових ресурсів у формі кредитів і кредиторської заборгованості (стійких пасивів) та використанням їх для поповнення обігових коштів у контексті проведення господарської діяльності;
- інвестування тимчасово вільних коштів (власних фінансових ресурсів, страхових резервів, стійких пасивів) та отримання інвестиційного доходу;
- рух коштів, який пов'язаний із формуванням доходів, прибутку страховика та виконанням фінансових зобов'язань перед державою й іншими суб'єктами фінансового ринку.

Типові надходження та витрачання фінансових ресурсів від поточної, інвестиційної, фінансової діяльності представлені в табл. 1.2.

Спрощену схему кругообігу грошових коштів страховика можна представити також наступним чином (рис. 1.6).

В процесі кругообігу фінансових ресурсів страхової компанії відсутня стадія виробництва у зв'язку з чим капітал існує лише у грошовій формі, на

відміну від промислових підприємств, капітал яких приймає також і товарну форму. Кругообіг грошових коштів страховиків є складнішим ніж у інших суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.2

Типові фінансові потоки у страхуванні [21]

Позитивні фінансові потоки (надходження)	Негативні фінансові потоки (витрачання)
<i>Формування фінансових ресурсів від поточної діяльності</i>	
Страхові премії за договорами страхування, співстрахування, перестраховування	Виплати за договорами страхування, співстрахування
Винагороди і тантьєма за договорами перестраховування, винагороди за договорами співстрахування, а також за надання послуг страхового агента, сюрвейєра та аварійного комісара та інших	Оплата винагороди страховим посередникам
Надходження до відшкодування заподіяних організації збитків	Оплата послуг експертів, аварійних комісарів
Прибуток минулих років, виявлена у звітному році	Оплата заборгованості за договорами перестраховування
	Оплата праці
	Виплата дивідендів і відсотків
	Розрахунки з податків і зборів
	Штрафи, пені, неустойки
	Збиток минулих років, виявлений у звітному році
<i>Формування фінансових ресурсів від інвестиційної діяльності</i>	
Виручка від продажу цінних паперів та інших фінансових вкладень	Отримані відсотки і дивіденди
Виручка від продажу основних засобів	Витрати по придбанню, продажу цінних паперів та інших фінансових вкладень
Надходження від погашення позик, наданих іншим організаціям	Витрати з придбання основних засобів
	Позики, надані іншим організаціям
	Придбання дочірніх організацій
<i>Формування фінансових ресурсів від фінансової діяльності</i>	
Надходження від емісії акцій та інших цінних паперів	Погашення зобов'язань з оренди
Оплата збільшення номінальної вартості	Погашення кредитів і позик

Страховик акумулює грошові кошти у двох особливих формах: власному капіталі та страхових резервах. На момент створення страхової компанії базовим елементом її капіталу є власний капітал, що формується за рахунок внесків засновників. Його розмір надалі може змінюватись за рахунок прибутку(збитку) від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. За

користування цим капіталом страхова компанія здійснює виплати власникам у вигляді дивідендів.

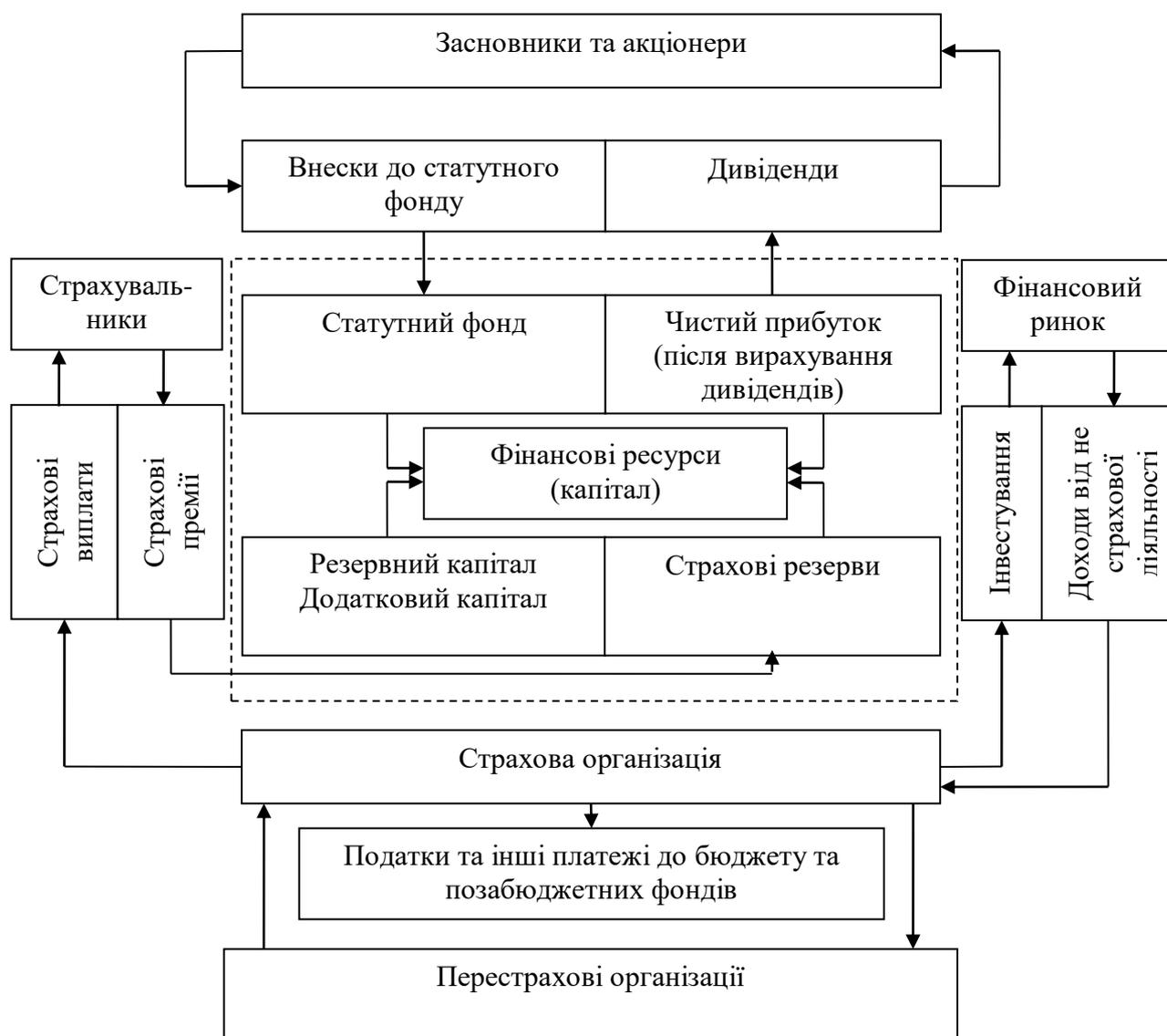

Рисунок 1.6 – Склад грошових потоків страхової компанії

Узагальнено та удосконалено авторами на основі [22, 23]

З початком здійснення страхової діяльності до страхової компанії починають надходити кошти від клієнтів (страхувальників) у вигляді страхових премій. Частина їх буде спрямована на покриття витрат на ведення справи, а інша (значно більша) – акумулюється у страхових резервах. Ці кошти не належать страховику, вони лише тимчасово знаходяться в його розпорядженні.

У випадку настання страхової події вони повинні бути негайно спрямованні на відшкодування збитків за договорами страхування. Лише у разі беззбиткового закінчення терміну дії договору страхування ці кошти перетворюються на прибуток від страхової діяльності і «перетікають» до власного капіталу.

Проте, кругообіг грошових коштів страхової компанії не обмежується здійсненням страхових операцій. Його ускладнює інвестування значної частини власного капіталу та страхових резервів в активи, що збереже кошти цих фондів від інфляційного впливу та принесе компанії додатковий прибуток, який поповнить власний капітал.

Якщо страхова компанія приймає на страхування занадто великий ризик, вона може втратити свою платоспроможність. За таких обставин використовується механізм перестрахування, що виступає вагомим фактором впливу на фінансову стійкість страховиків. При здійсненні перестрахування ризиків відбувається рух грошових коштів від страховика до перестраховика у формі премій перестраховикам, комісійних і тантьєм (рис. 1.6).

А у випадку настання страхової події рух коштів від перестраховика до страховика здійснюється у вигляді страхового відшкодування. Грошові потоки за операціями перестрахування можуть мати й зворотний характер, адже страховик може виступати в ролі перестраховика, приймаючи ризики інших страховиків на перестрахування.

Питання для самоперевірки знань

1. Розкрийте зміст та особливості страхової діяльності.
2. Розкрийте зміст фінансів страхової організації.
3. Охарактеризуйте фінансові відносини страхової організації з іншими суб'єктами господарювання.
4. Дайте характеристику складу та структурі фінансових ресурсів страхової організації.